

ELVE(SZE)TT SZABADSÁG

KONZERVATÍV SZELLEMISÉG ÉS TERMÉSZETVÉDELEM

URI DÉNES MIHÁLY

„a természettel való együttélés a mai ember egyik fenyegetett nosztalgiája”

Nemes Nagy Ágnes

„A szabad természet a mi szabadságunk.”

Friedensreich Hundertwasser

A fa alakja, mert gyökereivel a földbe kapaszkodik, lombkoronájával az égbe tör, a törzse pedig e kettő között teremt kapcsolatot, könnyedén ráérthető szimbólumként a múltra, a jövőre és a kettő között álló, előbbiből táplálkozó és utóbbira tekintő jelenre.¹ Annyiban is hasonlatos a hagyományhoz, hogy lassan nő meg, de könnyű kivágni. De a fa természeti létező is, s mint ilyen, a szerves fejlődés képze mellett mindenkoron azzal szembesíti a vele *találkozót*, hogy létezik az embert megelőző természeti rend, amelynek az legfeljebb *a részévé válhat*, de – tartósan legalábbis – sem nem térhet ki előle, sem nem uralkodhat rajta. Mármost a kérdés az: mi az, amit megismerünk, és mivel találkozunk, amikor a természettel találkozunk?

ÖKOLÓGIAI KONZERVATIVIZMUS

A konzervatív szellemiség kritikája mindazon gondolkodási formáknak, amelyek az ökológiai válságot előidézték és fenntartják. Az ökológiai válság a természeti környezet kíméletlen felélésében gyökerezik, aminek hajtóereje a modern technika, amely kéz a kézben jár a modern természettudományos ember- és természetképpel. A progresszió optimizmusa a világot valamiféle tökéletesíthető projektumként képzelel el, s nem számol sem az emberi természettel, sem azzal, hogy problémáinkat nem annyira megoldjuk, mint inkább áthelyezzük: ami az egyik oldalon nyereség, az a másikon veszteség, ami az egyik oldalon felhalmozott erőforrás, tőke, tudás és technológia, az a másikon elpusztított környezet és nyomorgó emberek sokasága.

Amikor a konzervatív szellemiség és a természetvédelem kapcsolatáról beszélünk, akkor sem a problémát, sem pedig a megoldást nem a politika terénumban kell elsősorban keresnünk (s ezzel máris kiviláglik, miért is nem foglalkozunk a „zöld” gondolat „baloldali” formáival), hanem az emberről, a technikáról és a világról alkotott felfogásunkban.² „A baloldaliság [...] minden

1 A szabadság konzervatív értelmezése e három együttes párbeszédében nyugszik. Akkor vagyok szabad, ha az engem megelőzővel párbeszédet folytathatok, ám a szabadság is már magában ebben a beszélgetésben jön létre. Oakeshott szerint azért vagyunk (mi, ti, a konzervatívok) szabadok, mert esetünkben „a politika olyan társalgás, melyben múlt, jelen és jövő egyaránt hallathatja hangját”. Michael OAKESHOTT: *Politikai racionalizmus* [1962], ford. KÁLLAI Tibor – SZENTMIKLÓSI Tamás, szerk. MOLNÁR Attila Károly, Új Mandátum, Budapest, 2001, 416.

2 Vö. LÁNYI András: *Az ember fáj a földnek. Utak az öko-filozófiához*, L'Harmattan, Budapest, 2010, 134–142, idézetek: 138.

ellenkező híresztelés dacára, nem egyszerűen az egyenlőség eszméje mellett elkötelezettséget, hanem az egyenlőség megteremtésének univerzális technikaiba vetett hitet jelenti.” Csakhogy az „egyenlőség” eszméje mindenekelőtt a – kulturális és egyéb értelemben vett – *sokféleséget* számolta fel és nem az egyenlőtlenégeket. „Ahol létrejön a világkép, ott lényegi döntés születik a létező egészéről.”³ Ez a *lényegi döntés* (amely inkább egy folyamat) áll az ökológiai válság hátterében.

URALKODÁS ÉS TALÁLKOZÁS

Ahogy a nyelvet, úgy a természetet sem lehet *birtokolni*. A természet megelőz minket. A modern természettudományos gondolkodás azonban mégis erre tesz kísérletet, amennyiben a természetet mint hadra fogható erőforrást tanulmányozza.

„Az újkori fizika nem azért kísérleti fizika, mert a természet faggatásához készülékeket állít fel, hanem megfordítva: mivel a fizika, éspedig már mint tiszta teória, a természetet *arra a feladatra rendeli*, hogy erők előre kiszámítható összefüggésének mutatkozzék, ezért állítja be a kísérletet, tudniillik azt kifürkészni, hogy vajon s hogyan jelentkezik az *erre rendelt természet*.”⁴ Ennek következtében a természet többé nem minket megelőző fenomén, mindent átfogó dinamikus „működés”, amelynek nem ura, hanem csak részese az ember, vagy épp olyan társ, amelyet önmagunk megértésére kikérdezni lehet (egyfajta hermeneutikai szituációba állítva vele önmagunkat), hanem az előállítás rendjében rögzített, „hasznosításra váró készlet”,⁵ amely – akarja vagy sem – az embert szolgálja. „A levegőnek *az lett a dolga*, hogy nitrogént adjon le; a földnek, hogy ércet, az ércnek pedig például, hogy uránt adjon le, ennek hogy atomenergiát, amit pusztító vagy békés célokra lehet elsza- badítani.”⁶ A válság első jeleit ugyanakkor éppen az a tapasztalat közvetítette, hogy az erőforrások mégsem állnak rendelkezésre végtelen ideig, hanem egyszerűen kimerülnek. Mindenesetre ennek a logikának, ameltt, hogy eredményesen számolta fel a természeti környezet jelentős részét,⁷ van egy másik következménye is: az ember maga is „készletté” vált. A „humán erőforrás” neologizmusa szelíden elfedi a szó mögött rejlő embertelen antropológiát, miszerint az ember maga sem több, mint GDP-termelő egység, *szerszám az előállítás rendjében*.⁸ Mindkettő tehát csupán instrumentumként, használatba vehető és veendő tárgyként tarthat számat érdeklődésre, amennyiben egyfelől generálja, másfelől végrehajtja a fogyasztást az előírt szabályok szerint.

A konzervatív gondolkodás azonban szemben áll ezzel a felfogással, mert nem fogadja el, hogy a táj, az *otthon* a gazdaság logikája szerint hasznosításra váró készlet legyen csupán. Hogyan is fogadhatná el, ha egyszer *kötődik hozzá?* Az *oikophilia*, az otthon iránti szeretet mindenekelőtt arra figyelmeztet, hogy

a konzervatív gondolkodás nem fogadja el, hogy a táj a gazdaság logikája szerint hasznosításra váró készlet

3 Martin HEIDEGGER: *A világkép kora* [1938], ford. PÁLFALUSI Zsolt = Uő.: *Rejtektak*, szerk. PONGRÁCZ Tibor, Osiris, Budapest, 2006, 82.

4 Martin HEIDEGGER: *Kérdés a technika nyomán* [1953], ford. GERÉBY György = *A későújkori józansága*, II., vál. és szerk. TILLMANN J. A., Göncöl, Budapest, 2004, 122 (kiemelés tőlem).

5 Hanspeter PADRUT: *A korszakos tél* [1984], ford. GURÁLY Zoltán = *A későújkori józansága*, 212.

6 HEIDEGGER: *Kérdés...*, 118 (kiemelés tőlem). Vö. még: „A technika mindig csak eszköz és fegyver, és éppen mert mindenkit szolgál, nem semleges.” Carl SCHMITT: *A politikai fogalma* [1932] = Uő.: *A politikai fogalma. Válogatott politikai és államelméleti tanulmányok*, ford. és szerk. Cs. Kiss Lajos, Osiris – Attraktor – Pallas Stúdió, Budapest, 2002, 64.

7 Vö.: „Az iparosítás ökológiai genocídiumhoz vezetett.” (BÉKÉS Márton: *Az utolsó felkelés*, Századvég, Budapest, 2014, 37 – kiemelés az eredetiben). Antropocén néven új földtörténeti korról is szokás beszélni, amely elnevezés az emberi tevékenységnek az ökoszisztémára gyakorolt, meglehetően visszafordíthatatlan hatására utal.

8 Talán fel sem tűnik már, hogy a legnagyobb hazai minisztérium (Emberi Erőforrások Minisztériuma) már a nevében is világosan kijelöli az ember helyét és értékét az erőforrás-logika keretei között. Külön írás tárgya lehetne, hogy az elviekben a keresztény értékrendre, következképp (vagy legalábbis feltételezhetően) annak emberfelfogására építő jobboldali kurzus miként rendeli alá mégis az embert kizárólagosan a gazdasági érdekeknek.

„Ki gépen száll fölébe”
– Amerikai légitűtő a Csepeli
Szabadkikötő bombázásáról, 1944
(Fortepan)

a hely, ahol élünk, s amely meghatároz minket, „csak ideiglenesen van a gondjainkra bízva, hogy megőrizzük utódaink számára”? *Nem a miénk*, csupán részesei vagyunk, amiként részesei lesznek a következő nemzedékek is. A haza nem a „magasban” van, hanem nagyon is meghatározható helyen: itt és most. Csak aki kötődik az otthonához, az érzi át a technikai-gazdasági „tájszemlélet” abszurditását.

Az ember és a természet instrumentalizálása egyszersmind a parcialitás logikája is. A természetből és az emberből annyi látható, amennyit a partikuláris tudományos módszerek és előfeltevések látni engednek. Ez viszont mindig

⁹ Roger SCRUTON: *Zöld filozófia. Hogyan gondolkozunk felelősen a bolygónkról?*, ford. SZILÁGYI-GÁL Mihály – ZSÉLYI Ferenc, Akadémiai, Budapest, 2018, 29. (Lásd a szerző könyvről írott recenzióját lapunkban: URI Dénes Mihály: *Az ideiglenesen elfoglalt hely etikája*, Kommentár 2018/3–4., 75–77 – a Szerk.)

töredék, mert a „környezettudomány” a természeti környezetet – *természetel- lenes* módon – darabjaira szedte szét. Ennek eredménye, hogy az össze nem illesztett „ágazatokban” gondolkodó környezetvédelem „nem oldja meg a problémák okait, hiszen azok a különböző szektorok környezethasználatában rejlenek, amelyeket viszont a gazdaságossági elvárások igazgatnak”.¹⁰ Hasonló mondható el a technológiai innovációt övező optimizmusról is. Azon felfogások, amelyek az innovációtól várják az ökológiai problémák megoldását, valójában nem vesznek tudomást arról, hogy a környezetrombolás egyik felhajtóereje éppen *magá az innováció*. „Mindaz, amit a jövő ígéretének tekintünk technikai oldalon, katasztrofális környezeti kockázatokat rejt magában. [...] a technikai innovációk [...] a környezeti áterhelés generátorai: eltüntetni igyekeznek egy éppen nem kívánt jelenséget [...] de helyette más környezeti közegre terhelnek át.”¹¹ Az így létrejövő problémák mindenekelőtt nem technológiai kérdéseket hívnak elő, hanem *az egész* újragondolásának igényét.

„A legerőteljesebben és legtudatosabban a konzervatív gondolkodásmód *lázad fel* a teljességről való lemondás ellen [...]. Aki a konzervatív válaszokat keresi, az a teljesség vagy az egész szempontjait tartja elsődlegesnek szemben – főleg – a modernista individualista, redukcionista, létfelejtő szemszöggel.”¹² E tevékenységében a konzervatív gondolkodás esélyei nem feltétlenül jók, éppen úgy, ahogyan a környezetvédelemé sem. Az okcidentális gondolkodásban beállott töredezettség és a világ megismerhetőségébe vetett kétely nem előzmény nélküli, az előzmények pedig szükségszerűen vezettek el a mai válsághoz. Amennyiben az igazság, ahogyan azt Nietzsche megfogalmazta, *metaforák, metonímiák és antropomorfizmusok mozgékony hadserege*, akkor a világnak többé nincsen olyan távlata, amelyből az egész, mint olyan, belátható volna. Ha csupán állítások lehetnek igazak vagy hamisak, akkor az igazság nem más, mint olyan emberi konstrukció, amelyet olyan kijelentések szavatolnak, amelyeket emberek hoztak létre. A tudományokra is igaz ez: egy tudományos állítás igazságának legfőbb bizonyítéka a „szakértők” konszenzusa, amely viszont az intézményesült tudomány előre megírt szabályainak visszaigazolása. A filozófia pedig, amelynek a legelső kérdéseket kellene feltennie, alárendelte magát a tudománynak és a politikának.¹³

Miért baj ez a környezetvédelem számára? Részint azért, mert ekkor egy állítással („a klímaváltozás létezik és ökológiai katasztrófával fenyeget”) csupán egy másik állítás áll szemben („az ökológiai válság a környezetvédők és a baloldali politika kreálmánya”), amelynek igazságértékéért az adott – tudományos, filozófiai, politikai stb. – *nyelvet beszélők* szavatolnak, akik a kijelentést megfogalmazták. Részint pedig azért, mert az episztemológiai kétely mellett a „szakértői konszenzusok” és a kutatások finanszírozási struktúrája is csupán mélyíti a krízist, amennyiben a tudományos munka megrendelői már eleve meglévő előfeltevéseik igazolására rendelik meg a kutatást, amelyet aztán az készségesen vissza is igazol. „Ez az eleve elintézettetés nem kevesebbet jelent, mint annak előzetes vázlatát, hogy a természet kutatott megismerése számára a jövőben minek kell természetnek számítania.”¹⁴ A modern tudományos kutatás az „üzemekhez” hasonlatos, ahol nem történik kevesebb, „mint az eljárás elsőbbségének rögzülése a létezővel (természet, történelem) szemben”.¹⁵ Ez azonban egyszerűen természetellenes, és jobb esetben valamely tudományos metodika, rosszabb esetben a gazdaság szolgálóleányává zülleszt a tudományos gondolkodást. S miközben egymásnak ellentmondó kutatási eredmények számolnak be a közelgő apokalipszistról vagy éppen a soha nem volt klímaváltozásról, aközben az ökológiai válság hatását naponta tapasztaljuk életfeltételeink romlásában s például a várhatóan még erősebbé váló migrációs válság képében.

10 GYULAI Iván: *A növekedés és a környezetvédelem nem megy együtt, ez a fájdalmas valóság*, Azonnali.hu 2018. október 19., <http://azonnali.hu/cikk/20181019_a-novekedes-es-a-kornyezetvedelem-nem-megy-egyutt-ez-a-fajdalmas-valosag>.

11 *Uo.*

12 LÁNCZI András: *A teljesség arcai: a konzervatív keletkezése*, Kommentár 2018/3–4., 33 (kiemelés tőlem)

13 *Uo.*, 37.

14 HEIDEGGER: *A világgép kora*, 73.

15 *Uo.*, 78.

KONZERVATÍV ÖKOLÓGIA

Az eddigiekben korántsem öncélúan idéztem Heideggert, hanem mert egyfelől a konzervatív gondolkodás „akarva-akaratlan” hozzá nyúlhat vissza,¹⁶ másfelől pedig, mert ugyanezt szokás elmondani a „zöld” szellemiségről is. A német filozófus szellemi öröksége kapcsolatot teremt a konzervatív szellemiség és az ökológiai szemlélet között. „Időről-időre megfogalmazódik, noha általában alaposabb megfontolásokat nélkülözve, hogy Heidegger technikakritikája voltaképpen a »zöld« környezetvédelmi mozgalmak eszmekörét előlegezné meg – és [...] tulajdonképpen komoly érvek is szólnak emellett. [...] Heideggernek van mondanivalója a mai zöldek számára is, az még hozzá, hogy elsődleges feladatukat a természetfogalmuk revíziójában vagy legalábbis megfontolásában kellene megtalálniuk.”¹⁷

E revízió mindenekelőtt azért szükséges, mert, ahogyan azt láthattuk, a szavak, amelyek teremtik számunkra azt a környezetet, amely a természetvédelmi diskurzusokban megvédendő értéként tárul elénk, olyan nyelvből származnak, amelyek nem alkalmasak a probléma megragadására, mert a világot csak mint töredéket és instrumentumot láttatják. Példája lehet ennek a „megújuló energiaforrás” fogalma is, amely részint paradoxon (az energia nem újul meg, inkább átalakul), részint látenszen *minőségi* változást implikál a szintagma mögé rejtett technológiának. A „megújulás” ugyanis mindig pozitív változást jelent; csakhogy itt valójában nem az energia forrásáról van szó (hogyan „újulhatna meg” a szélfűvás vagy a napsütés?), hanem azokról a technológiákról, amelyek azt kihasználják. A jelzős szerkezet mögé rejtett pozitív implikációk alattomosan elrejtik a technológiával kapcsolatos, fentebb például az átterhelésről szólván már jelzett problémákat, ami világossá teszi, hogy a kifejezés maga is a technológia nyelvéből érkezik hozzánk, s mint ilyen, aligha szállhat szembe azzal a felfogással, amelyből született.

A természetvédelem maga is *nyelv*, vagyis *jelentéssel való*.¹⁸ A természetfogalom revíziója szétfeszíti a technoprogresszió diszkurzív kereteit; hogyan volna képes az okozat az okkal szembeszállni? Ellenben nagyon is táplálkozhat a konzervatív szellemiségből. A Heidegger által használt *phüszisz* fogalmában a természetnek nem annyira a mai, mint inkább az a felfogása munkál, amelyben az ember természet általi megelőzöttsége, a születés, kibomlás jelentése és a változás dinamizmusa is benne foglaltatik (szemben a tudományos rögzítettséggel) – olyas-

fajta, az embert megelőző rend, amelynek tételezése (akárcsak annak lenni hagyása) a konzervatív szellemiséghez eredendően közelebb áll, ha nem ez maga a konzervatív szellemiség. Amiről beszélünk, az a létezésnek az a módja, amely ráhagyatkozik arra a környezetre, amelyben ténykedik vagy amelynek részévé válik, környezet és technika „olyasfajta koegzisztenciájának a megvalósítása, amelyben egyik sem kényszeríti a másikat arra, hogy változtasson önnön működés- vagy létmódján”.¹⁹

Nem a „fejlődés” elutasításáról van itt szó, ahogyan e vád rendre megfogalmazódik a konzervatív gondolkodással szemben, hanem annak minősítéséről: nem tekinthető fejlődésnek az a folyamat, amely a saját hagyomány kulturális és természeti alapjait semmisíti meg. Világcivilizáció nem létezik (ezért „globális megoldás” sem), csak többé-kevésbé folytonos hagyományokkal bíró, helyhez és időhöz kötött közösségek. A konzervatív szellemiség e sokféleségben kibomló

a természetfogalom revíziója szétfeszíti a technoprogresszió diszkurzív kereteit

16 LÁNCZI: *I. m.*, 37.

17 KULCSÁR-SZABÓ Zoltán: *Szinonimiák. Közelítések Heideggerhez*, Ráció, Budapest, 2016, 82–83.

18 Vö. Gadamer szép megfogalmazásával: „A lét, amit meg lehet érteni – nyelv.” Hans-Georg GADAMER: *Igazság és módszer* [1960], ford. BONYHAI Gábor, Osiris, Budapest, 2003, 523 (kiemelés az eredetiben).

19 KULCSÁR-SZABÓ: *I. m.*, 82. A német filozófus példatárában ilyen a híd (amely úgy köti össze a partokat, hogy nem tesz erőszakot a folyón); de az ún. bioházak, az autópályák fölé emelt „zöld” vadhidak, amelyek az állatok közlekedését biztosítják, vagy a bio- és öko-gazdálkodás formái is tekinthetők ilyen példának. S amennyiben ismerte volna, akkor Heidegger tetszését bizonyára elnyerte volna a Duna- és Tisza-mente népének ártéri gazdálkodása, amely egészen a folyószabályozásokig a folyóval (annak „akaratával” egyező módon) élt együtt. Lásd ANDRÁSFALVY Bertalan: *A Duna mente népének ártéri gazdálkodása*, Ekvilibrium, Budakeszi, 2007; valamint az *Ember és Tisza* című blogot.

„A lét háza” – Martin Heidegger kunyhója Todtnauberg-ben (Fekete-erdő, Baden-Württemberg), 2012 tele
(Andreas Schwarzkopf felvétele, Wikimedia Commons)

„minőségi különbségek fenntartása és összemérhetetlensége melletti elkötelezettséget”²⁰ is jelent. E szellemiség nem lehet türelmes a nézőpontok totalizálásával sem, már csak az összemérhetetlenség miatt sem. A természettudományos világképtől alkalmasint nem függetlenül a fenntarthatósággal kapcsolatban némely diskurzusban a piaci-gazdasági érvelés úgyszólván kizárólagossá vált. De hogyan „lehetne olyan dolgokat beárzni, mint a biodiverzitás elvesztése vagy egyes fajok kihalása”? Sokak „számára a jelenlegi viták irrealitása részben abból adódik, hogy a közgazdászok meghatározó szerepre tettek szert az ökológiai napirend kialakításában, mintha a szóban forgó értékek kizárólag gazdaságiak lennének”.²¹ Ebben az esetben a természet védelme éppúgy eltárgyasítja a megvédendőt, mint az azt elpusztító praxis: a környezetvédelem gazdasági érvelése valójában a környezet felélésének másik oldala, mert még akkor is csupán *gazdasági értéket* vél felfedezni a természetben, amikor annak védelmére kel. Nem az emberi „lakozás” (Martin Heidegger) helyét, hanem jól felfogott gazdasági érdekeit védi. Ez a felfogás azért ered a természettudományokból, mert a mérhetőséghez, azaz a matematikai alapú világképhez kötődik: érték csak az, ami *mérhető*, ami viszont nem számszerűsíthető, az értéként sem tételezhető. „Csak az valóságos, amit meg lehet mérni.”²²

De hogyan volna numerizálható az otthon iránti kötődés? A gazdasági logika nem számol a környezet megtapasztalhatóságának azzal a természetességével sem, amelyet Heidegger a kő példáján keresztül mutat meg,²³ de nem veszi

20 LÁNYI András: *A fenntartható társadalom*, Osiris, Budapest, 2007, 69.

21 SCRUTON: *I. m.*, 60.

22 PADRUJT: *I. m.*, 214.

23 „A kő nehézkedik és kinyilvánítja súlyát. De míg ellenáll, egyben megtagad minden behatolást. Ha mégis megpróbálunk beléhatolni, megkísérelve szétverni a sziklát, attól még darabjaiban sohasem mutatkozik meg bensője és nyitottja. [...] Ha mérlegre helyezve, más úton kísérjük meg súlyosságát megragadni, akkor ezt pusztán súlyszámítással alakítjuk át. A kőnek ez a, meglehet, igen pontos meghatározása csak egy szám marad.” Idézi KULCSÁR-SZABÓ: *I. m.*, 80. A kő „lényegi” megtapasztalása nem a tudós, hanem a természetjáró kiváltsága, aki a túráj során a természetnek a *részévé válik* és rácsodálkozik annak létére. Kiépitetlen utak hiányában közlekedni is csak annyiban tud az erdőben, amennyiben az erdő azt *engedi*.

tekintetbe az esztétikai megtapasztalás lehetőségeit sem. Miközben például a szélérőművek kíméletesen használják fel a természet adta energiát, addig a tájba történő behatolás útján mégis radikálisan megváltoztatják annak arculatát. Az erőszaknak ezt a formáját nevezi Scruton „esztétikai környezetszennyezésnek”.²⁴ E „vizuálisan tolakodó szerkezetek” „mint valami gyülekező rovarsereg nyomulnak be a láthatárba [...] nyers formáikkal pedig tönkreteszik a táj körvonalait”.²⁵ Ráadásul a madarak gyakran nem képesek elkerülni a turbinalapátokat, így áldozatul esnek a környezet „kíméletes” felhasználásának.

CSENDES FORRADALOM

Meglehet, világossá vált már, hogy aki hisz az ökológiai szemléletben, az ma lázadónak minősül. Mert az szemben áll a globális gazdaság rendjével, a természet kizsákmányolásával, a technológia erőszakával s igenli „az egész” és a természetes szempontjait. A lázadás nem más, mint „forradalom”; ha van értelme az utóbbi időben intenzíven forgalmazott „konzervatív forradalom” első ránézésre meglehetősen ellentmondásos fogalmának, akkor az itt érhető tetten, mégpedig a szó eredeti értelmében.

A forradalom ugyanis eredetileg nem valaminek a lerombolását, s így egy új, eladdig megalapozatlan rendszernek a megteremtését, hanem egy korábbi rend visszaállítását jelentette; a forradalom, a *revolutio* eredeti értelmében *restauráció*, azaz a *rend helyreállítása*, annak visszaállása a dolgok ciklikusságának jegyében.²⁶ Helyreállítani viszont csak olyasmit lehet, aminek ismerjük a *helyét*²⁷ – ezért sem lehetséges „globális” megoldás. A „konzervatív forradalom” akkor nyeri el igazi értelmét, ha azt eredeti értelmében veszi és visszaadja a szavak valódi jelentését. E „nyelvtisztítás” során mindenekelőtt attól a felfogástól kell megszabadítania magát, amely az embert és a természetet a láttatott módon tárgyiasítja. Amennyiben ez megtörténik, úgy a maga világosságában áll majd előttünk, hogy a konzervatív szellemiség szorosan összekapcsolódik az ökológiai szemlélettel, mert megőrizni csak a létezés egészének figyelembe vételével lehet. A konzervatív gondolkodás „dekolonizálása”²⁸ csak ekkor megy végbe, más esetben viszont hiányos lesz. Amiként hiányosnak tűnik ma is: úgy fest, a konzervatív gondolkodásnak a ma ünnepezt „felszabadítása” egyelőre megelégszik a liberális(nak gondolt) értékek *tagadásával*. Ez azonban nem *revolutio*. A konzervatív gondolkodásnak meg kell szabadítania önmagát attól a tévképzettől, hogy a természetvédelem kizárólagosan „baloldali” jelenség (noha persze baloldali is), ezért – Carl Schmitt fogalmával élve – ellenség. Igaza van Láncki Andrásnak: az „első kérdés filozófiai, nem politikai”.²⁹ S mivel az első kérdés filozófiai, az első cselekvésnek is annak kell lennie.

Általában nem akkor leszünk természetvédők, amikor az erdőben sétálunk, hanem „amikor éjszakánként erdőt álmodunk városunk közepére, reggel pedig félszegen keressük nyomait.”³⁰ Jelentéssé, mi több, nyomasztóvá válik a hiány, mi pedig nem tehetünk mást, megkíséreljük a hiány ellenében mozgó cselekvést. Lázadók, „forradalmárok” leszünk, amikor a természetnek (és így az embernek) visszaadjuk, ami jár neki. Az ember és a természet csendes, szavakkal bíbelődő forradalmárai. ■

24 SCRUTON: *I. m.*, 365.

25 *Uo.*, 364.

26 A szó eredetileg a csillagászatban volt használatos és az égitesteknek az emberi akarattól független, szabályos mozgására utalt. „Amikor a szó első ízben ereszkedett le az égboltról s használták annak leírására, ami a földön történik [...] kétségkívül metaforaként jelent meg, átvive egy örök, megállíthatatlan, mindig visszatérő mozgás fogalmát az emberi sors véletlenszerű mozgásaira, viszontagságaira [...] A tizenhetedik században, amikor először találkozunk politikai fogalomként a szóval, a metaforikus tartalom még közelebb állt a szó eredeti jelentéséhez, mert valamilyen eleve meghatározott ponthoz való visszafordulás leírásához használták. [...] Nem a szemantika pusztá furcsasága, hogy a forradalom szó eredetileg »restaurációt« jelentett, vagyis épp ellenkezőjét annak, amit ma értünk rajta.” Hannah ARENDT: *A forradalom* [1963], ford. PAP Mária, Európa, Budapest, 1991, 54–55.

27 LÁNYI, *Az ember fáj a földnek*, 135.

28 A konzervatív gondolkodás „felszabadításáról” lásd CZOPF Áron: *A konzervatív tudat dekolonizációja*, Kommentár 2018/5–6., 7–9.

29 LÁNCKI: *I. m.*, 39 (kiemelés az eredetiben).

30 BÉKÉS: *I. m.*, 14.